

СЕКЦІЯ 7. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МІЖЕТНІЧНИХ І МІЖКУЛЬТУРНИХ ВІДНОСИН

Цукур О. Г.

молодший науковий співробітник
лабораторії психології політико-правових відносин

*Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Багатоаспектність процесу секуляризації, нерівномірність її активізації у різних сферах життя людини виявилися підґрунтям того, що вибудовування православної ідентичності відбувається в умовах нормативного розмежування «релігійного» та «світського». Теоретичне припущення, яке склало основу пропонованого дослідження, полягало у тому, що секуляризація – це макропроцес, який зачіпає усі сфери життя особистості, й суспільства, відбувається на різних рівнях, а отже – результує у сукупність чинників, що із різною потужністю позначаються на процесах конструювання православної ідентичності. Отже, залежно від специфічної чутливості до того чи того секуляризаційного впливу – конструюватимуться різні моделі ідентичності, що, відповідно, буде означувати варіативність позаінституційної та особистісно-інтимної її складових.

Дані, на основі яких здійснювалася інтерпретація, були отримані за допомогою ієрархічного кластерного аналізу. Його мета – зрозуміти структуру множини об'єктів (тобто людей, які входять до складу вибірки), розбивши їх на однорідні групи (субвибірки) і, тим самим, спростити подальшу обробку даних для прийняття рішень, працюючи з кожним кластером окремо. Змінними було обрано три показники, які ми отримали за шкалами авторського опитувальника «Структура секулярного поля сучасного суспільства» (тобто «суспільсво», «родина», «особистість»). На цьому етапі завдання полягало у тому, щоб надати психологічну характеристику отриманим вибірковим сукупностям. Його вирішення передбачало, що необхідно: 1) охарактеризувати субвибірки з урахуванням отриманих показників; 2) проаналізувати профіль кожної із них з точки зору впливів секуляризації (тобто до яких саме секуляризаційних впливів виявилася чутливою ця

підвибірка); 3) спрогнозувати можливий вплив цих особливостей дії секуляризації на позаінституційну та особистісно-інтимну складові ідентичності.

Отже, перша субвибірка (до складу якої увійшло 44 особи і яка отримала у подальшому назву «традиційної моделі»), характеризується високими балами за усіма трьома змінними: «родина» ($D=1,17294$, $M=10,7045$), «суспільство» ($D=0,79507$, $M=11,1364$) та «особистість» ($D=1,42760$, $M=10,0909$). Зазначена підвибірка, з огляду на отримані дані, виявилася нечутливою до секуляризаційних впливів, які відбуваються у суспільстві. Тобто відокремлення релігійної складової від світської відчутно не позначається на організації особами власної повсякденності, а, отже, не утруднює вибудовування ними конфесійної ідентичності. Особи, що увійшли до субвибірки схильні підтримувати налагодження конструктивної взаємодії у державно-конфесійних відносинах, що свідчить про цікавість до питань, що є актуальними у суспільстві з огляду на останні події (активізація міжконфесійних та міжрелігійних діалогів, залучення громадськості до обговорення питань, які стосуються соціальної складової діяльності релігійних організацій тощо). Також, можемо припустити, що для них важливим, у першу чергу, є вибудовування життя з опорою на інституційну православну традицію: дотримання традиційних релігійних цінностей та привнесення їх у власну повсякденність, виховання дітей відповідно до релігійних заповідей, спільність поглядів на релігійні питання у сім'ї. Крім того, отримані високі бали за показником «особистість» (характеризується питаннями, які стосуються внутрішньої релігійності) вказують на значимість релігійних норм для особистісного зростання самої людини, формування її переконань (співвіднесення вчинків із релігійними цінностями тощо). У цілому це свідчить про низький вплив секуляризаційних процесів на конструювання православної ідентичності особами, що склали означену субвибірку.

До складу другої субвибірки, яка у подальшому дістала назву «змішаної моделі», увійшло 112 осіб. Вона характеризується високими балами за двома показниками: «родина» ($D=1,40322$, $M=9,9375$) та «особистість» ($D=1,68382$, $M=9,6071$), та середнім балом за показником «суспільство» ($D=2,49684$, $M=6,0000$). Виокремлена підвибірка виявилася чутливою до секуляризаційних впливів, які стосуються переважно організації життя суспільства в цілому. Орієнтація політики держави на світські форми взаємодії сприяє поглибленню секуляризації, яка в першу чергу виражається в реструктуризації релігійного життя. З огляду на це, в українському суспільстві особистість здійснює світоглядне самовизначення, маючи можливість, до певного ступеню, вільного конструювання «власного священного». Для осіб, що склали цю субвибірку поділ на «суспільне» та «релігійне» в організації повсякденного життя є важливим, але, враховуючи інші показники, не

визначальним. Це може свідчити про те, що експансія соціальних інститутів, не призвела до звуження соціального поля для «розгортання» православної традиції. Зокрема, низький вплив секуляризаційних процесів за показниками «родина» та «особистість» на становлення православної ідентичності особистості говорить про залучення людиною релігійних норм у сімейне і особисте життя, де вони залишаються одним з механізмів соціалізації і найважливішим джерелом цінностей.

Третя субвибірка (до складу якої увійшло 56 осіб) отримала у подальшому назву «прагматичної моделі», характеризується низькими балами за двома показниками: «суспільство» ($D=1,11133$, $M=2,5357$) та «особистість» ($D=2,15736$, $M=3,4821$), що свідчить про досить високий вплив секуляризаційних процесів на конструювання особистістю православної ідентичності та організацію нею повсякденного життя. За показником «родина» було отримано середній бал ($D=2,20794$, $M=4,8750$), що дає підстави говорити про важливу роль релігійних традицій для вибудовування взаємовідносин у родині поряд із нормами та цінностями, що пропонуються світськими інститутами (укладання цивільного шлюбу та вінчання тощо). Особи, що склали цю субвибірку є чутливими до змін у релігійному житті, які продиктовані секуляризаційними процесами, що відбуваються у суспільстві. З огляду на отримані дані, можна говорити про те, що «привласнення» релігійних норм, цінностей стає приватним вибором, а в повсякденному житті починають домінувати світські звичаї і звички.

Четверта субвибірка, за результатами кластерного аналізу, є найчисельнішою. До її складу увійшло 195 осіб. У процесі подальшої роботи вона отримала назву «профанної моделі». Ця субвибірка характеризується середніми балами за двома показниками: «родина» ($D=2,93920$, $M=6,4359$), «особистість» ($D=2,88145$, $M=5,4923$) та низьким балом за показником «суспільство» ($D=1,50349$, $M=3,1333$). Отримані дані свідчать про високий вплив секуляризаційних процесів на конструювання особистістю православної ідентичності на різних рівнях. Це може говорити про зростання формальної релігійності (зовнішньої), коли буденність людина зорганізовує на основі хаотично сформованих релігійних уявлень. Йдеться про те, що тип вірянина зазнає трансформацій, з'являється новий, близький до світського образ людини, яка сповідує православне віровчення. Тут доречно наголосити про зміну (послаблення) ролі релігійних інститутів у становленні православної ідентичності, а іноді і заміщення її новими типами релігійності.

Отже, отримані у ході дослідження результати, дають підстави стверджувати, що різноплановість секуляризації, її нерівномірний прояв у різних сегментах соціального життя та на різних рівнях неоднаково позначаються на конструюванні моделей православної ідентичності.